

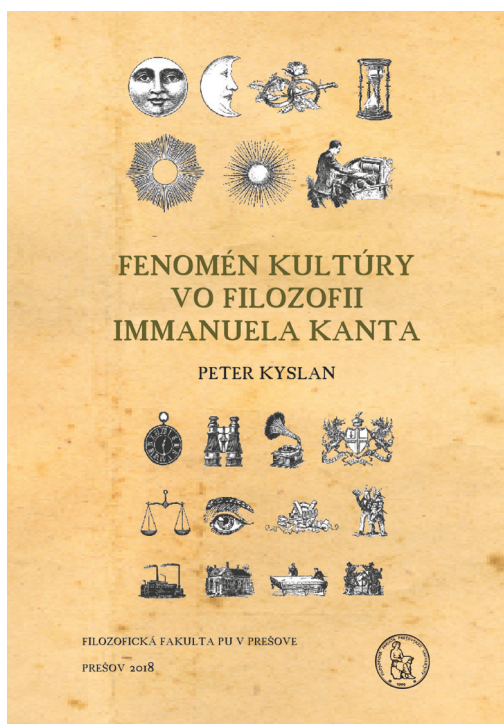
Kantova filozofia kultúry

Marek Stachoň

Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Peter Kyslan: *Fenomén kultúry vo filozofii Immanuela Kanta*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2018. ISBN 978-80-555-2109-1. 187 s.

Monografia Petra Kyslana *Fenomén kultúry vo filozofii Immanuela Kanta* vychádza v čase, keď sa meno I. Kanta stáva (možno ako výsledok kultúrnych pnutí) predmetom politických a kultúrnych konfrontácií v jeho rodisku. Autor v *Predslove* monografie uvádza, že cieľom práce nie je systematický prístup k odkazu Kanta, ale nové čítanie Kanta. Nové čítanie Kanta by však malo tiež vykazovať isté vzťahové explanácie podporujúce dokázateľnosť záujmu Kanta o problematiku kultúry a takisto by malo zviditeľniť podobu a komplexnosť charakteru problémov, ktoré neboli ešte doposiaľ v Kantovej filozofii identifikované. Iste nejde o umelú, domýšľanú koncepciu kultúry, čoho si je i autor vedomý, píše o tom v *Predslove* (s. 7). Kniha je kombináciou dejinno-filozofických prístupov, ako aj pokusom o komplexnú filozofickú reflexiu kultúrneho vývoja ľudstva v Kantovej filozofii a jeho prejavov v podobe multikulturalizmu

a kozmopolitizmu cez prizmu pojmoslovnia Kantovej, respektíve nemeckej osvieteneckej filozofickej tradície. Je pravda, že monografická práca takéhoto charakteru o filozofii kultúry u Kanta, ale aj z perspektívy tejto filozofie, komentovanie fenoménu kozmopolitizmu a multikulturalizmu v ich modernej, súčasnej podobe, sa v bibliografickom filozofickom fonde neobjavuje.

Peter Kyslan v *Predslove* odvážne uvádza, že jeho aktivita sa realizuje na pôde filozofie, ale prístup k fenoménu kultúry u Kanta sa podľa jeho slov *musí orientovať cez jej hranice* (s. 9), čím má na mysli interdisciplinárny prístup v oblasti histórie, kultúrnej antropológie, kultúrnych vied, etiky, politických vied a iných spoločenských vied, čo môže byť výzvou i rizikom zároveň. Kyslan sa dištancuje od novokantovskej tradície chápania pojmu kultúra, sprostredkovaným *Kritikou čistého rozumu*, ako veci osebe, ktorá je statická a nemá žiadny účel (s. 8). Hlási sa k skúmaniu kultúry prostredníctvom Kantovej filozofie dejín a antropológie. Otázkou však je, nakoľko je ten prvý prístup zanedbateľný z hľadiska komplexnosti postihnutia fenoménu kultúry z pohľadu Kanta. Publikáciu autor komponuje ako inovatívnu záležitosť v oblasti analýzy kultúry v kontexte Kantovej filozofie, čím predkladá, podľa svojich slov, *redefinovaný obraz z Kantovej filozofie* (s. 8), čo je odvážny zámer. Náročnosť práce pri objasňovaní filozofie kultúry u Kanta spočíva v tom, čoho si je autor naozaj vedomý – že kultúru Kant spájal s rozličnými pojmami, ako *rozum, dejiny, príroda, pokrok, výchova, vzdelávanie, zdanie, luxus, um, civilizácia, mravnosť, účel, človek, občianska spoločnosť, sveto-občianstvo, vkus, disciplína, zručnosť a iné* (s. 10). Uvedená skutočnosť do istej miery komplikuje možnosť predstaviť filozofiu kultúry Kanta v štruktúrovanom celku. Celkovo sa pri tejto téme novokantovskému vplyvu nedá vyhnúť a aj sám autor s literatúrou novokantovcov pracuje v duchu chápania kultúry ako živého ľudskotvorného procesu. V publikácii badať veľmi dôkladnú prácu s bohatou zahraničnou literatúrou, čo presvedča čitateľa o autorovej opatrnosti a dôslednosti pri konštruovaní rôznych tvrdení a postojov.

V prvej kapitole *Dejiny pojmu kultúra a Kant* Kyslan systematizuje pohľady na pojem kultúra, ako aj na jeho chápanie v spoločenskom kontexte a kontexte filozofie samotnej. Vývoj pojmu kultúra v kontexte hlavne nemeckej filozofickej tvorby je slušne predstavený a do značnej miery pomáha čitateľovi vnoriť sa do kontextu doby i ideí, v ktorom sa kreovala Kantova filozofická tvorba reflektujúca tento ľudský nadspoločenský prejav života. Autor venuje vymedzovaniu pojmu kultúra značný priestor, no na druhej strane možno akceptovať, že to vyplýva zo samotnej nejasnosti tohto pojmu a potreby ukotviť ho vo vzťahu ku Kantovi, čomu autor venuje napokon aj samostatnú podkapitolu. Pojem kultúra je veľmi náročné uchopiť, nieto ešte sumarizovať jeho vysvetlenia. Nakoniec to ani nie je nutné robiť, lebo by išlo o spleť pohľadov, ktoré by sa v tomto prípade vo vzťahu

ku Kantovej filozofii ani nedali rozpracovať. Na druhej strane je však evidentné, že sa autor knihy snaží zachytiť problém fenoménu kultúry v celkovom vývoji jeho reflexií a Kanta sa snaží do tohto trendu začleniť a v tomto kontexte hodnotiť. Publikácia uvádza, že Kantovo filozofovanie o kultúre sa objavuje hlavne v jeho filozofii dejín, Kyslan navyše tvrdí, že u „*Kanta ide o tvorbu, v ktorej sa jeho filozofovanie o kultúre stáva súčasťou filozofie dejín*“ (s. 34). Veľmi vhodne pôsobí podkapitola *Sémantický a praktický spor medzi pojmami kultúra a civilizácia*, venujúca sa objasneniu uvedených blízkych pojmov, ktoré sa diferencujú napokon – ako sa zdá – na pozadí pojmu morálnosti.

Druhú kapitolu *Rekonštrukcia Kantovho konceptu kultúry* vnímam ako ťažiskovú. Pri chápaní kultúry Kant podľa Kyslana „*spája aktivizujúcu a perfektibilistickú povahu starého pojmu s univerzalizujúcim a normatívnym variantom nového autonómneho pojmu kultúra*“ (s. 48). Otázne je, prečo si Kant nevystačí s pojmom dejiny, ale importuje do svojej filozofie tento nový pojem. Ide o špecifikovanie činnosti ľudí v kontexte dejinného vývoja s ohľadom na morálny pokrok, resp. o sociálny pokrok k lepšiemu? Kyslan upozorňuje v tomto duchu na pojem kultúry disciplíny: „*tá spočíva v oslobodení vôle od despotizmu žiadostí, ktoré nás pripútavajú k istým prírodným veciam. Takto Kant chápe kultúru naozaj ako druhú prírodu, ako sebvymazanie prírody*“ (s. 55), čo má isté dialektické konotácie. Ďalšie vysvetlenie pojmu možno nájsť v podkapitole *Kultúra a dejiny v Kantovom myslení*, v ktorom autor predstavuje líniu uvažovania od prírody ku kultúre a od kultúry k morálke. Je však možné chápať kultúru ako tú, ktorá má svoje dejinné etapy, alebo dejinné etapy majú svoju kultúru? Tu možno polemizovať, ale dôležité je to, že „*morálne vedomie vykonáva dôležitú historickú prácu vyčlenením podstatných potrieb človeka aj spoločnosti, a predkladá ich ako to, čo je povinované*“ (s. 68). Kyslan naznačuje, že zodpovedanie otázky, čo je kultúra, prípadne zodpovedanie jej úlohy v Kantovej filozofii dejín, je spojené s Kantovým zdôraznením potreby zodpovedať otázku *Čo je človek?* (s. 69). Podkapitola *Idea pokroku a kultúra* je zacielená na jadro problému fenoménu kultúry a ideu pokroku ako nástroj na sledovanie premien prejavov ľudského ducha v čase. Dôležité poznanie predstavuje autor, keď, sledujúc Kantovo vymedzovanie sa voči Herderovi v otázke chápania pokroku a môžeme povedať de facto aj kultúry, uvádza: „*Kant tu prezentuje racionálny a ľudský atribút. Kant nesúhlasí s náhodným a mimo človeka založeným pokrokom kultúry*“ (s. 80). Univerzálna platnosť pokroku a jeho reálnosť sa tu naozaj javí ako problematická, ako poznamenáva aj P. Kyslan (s. 81 – 82). Kniha okrem iného vysvetľuje Kantove filozofické väzby na Rousseaua či iných, čo naznačuje, kde možno hľadať zdroj filozofických impulzov u Kanta v rámci jeho špecifického výkonu v oblasti filozofovania o kultúre.

Tretia kapitola *Stret a spor kultúr* naznačuje istú líniu vyjadrovania sa k prob-

lémom, ktoré boli na prelome tisícročí pertraktované v podobe ikonických kníh F. Fukuyamu a S. P. Huntingtona. Kyslan sa chce vyjadrovať k aktuálnym javom v kultúre, iste optikou Kantovej filozofie, a zdôvodňuje to tým, že „*Kant nie je len filozof svojej doby, ale niektorými názormi anticipoval budúce filozofické výzvy a písal prorocké dejiny*“, pričom sa autor zameriava na súčasný pojem kultúry, ale aj celkovú reflexiu samotnej kultúry (autor monografie používa označenie teoretická oblasť) a tiež sa zameriava na svetoobčianstvo, ktoré vníma ako model pre súčasnosť a nazýva to praktickou oblasťou (s. 102). Problém kozmopolitizmu s tézami o identite a zodpovednosti naozaj vystupuje do popredia v kontexte moderných úvah o kultúre, no komplikuje sa vo víre multikultúrnych konceptov. V tomto duchu do diskusie vstupuje v knihe Herder. Konfrontáciu oboch filozofov nechce Kyslan rozriešiť, chce „*pomenovať križovatky a smery, kam sa filozoficko-dejinné koncepcie filozofov v dejinách filozofie vydali*“ (s. 113). Autor masívne opisuje ich vzájomné pozície, objekty ich kritik, avšak k interpretácii funkčnosti konkrétnych prístupov, analýzam povahy problémov či ich významu pre súčasnosť sa dostáva v menšej miere. V každom prípade v uvedenej publikácii Kant aj Herder sú prezentovaní suverénne humanisticky s dôrazom na rešpektovanie človeka a jeho jedinečnosti a autentickejši, obaja veria v schopnosť človeka zvoliť si spôsob života, ktorý uzná ako vhodný pre seba a rešpektovať právo ostatných na to isté. Kyslan hovorí, že je potrebné „*zdôrazniť regulatívnu a nie konštitutívnu povahu Kantovho kozmopolitizmu*“ (s. 124), čo mnoho vysvetľuje pri pohľade nielen na Kantovu filozofiu kultúry. U Kyslana rezonuje kritické interpretovanie multikulturalizmu s poukazovaním na jeho ambivalentnosť a rizikovosť, najmä v podkapitole *Svetoobčianska výzva*, kde autor uvádza súčasné reflexie kultúrneho vývoja, odraziac sa od Kanta, a koncentruje argumenty voči multikulturalizmu. V podkapitole je tiež formulované presvedčenie autora o správnosti a aktuálnosti Kantových pohľadov na fungovanie kozmopolitnej spoločnosti. Možno prekvapivo, ale určite zaujímavo, pôsobí zaradenie podkapitoly *Multikultúrna výchova verzus výchova k svetoobčianstvu*, kde sa autor vracia k pojmu *Bildung*, v knihe už skôr spomínanému, a vysvetľuje, čo si vyžaduje proces navodzovania svetoobčianskych podmienok a tiež realizácie výchovy k svetoobčianstvu ako ich základnej podmienke. Autor tiež reflektuje problém súčasných vplyvov – módnych trendov, ktoré narušajú schopnosť človeka autonómne uvažovať o týchto veciach.

Je však potrebné vnímať aj spleť interpretácií Kantovej filozofie súčasných, resp. moderných autorov a potrebu konfrontovania sa s nimi, možno nakoniec aj so samotným Kantom. Na poslednej strane *Záveru* čítame, ako autor vníma svoj počín a tiež Kantovu filozofiu kultúry: „*Kozmopolitná súčasnosť potrebuje kritické zrkadlo spredmetnené v Kantovom morálno-praktickom a dynamickom variante kozmopolitizmu. Prístupy a závery si nenárokujú na všeobecnú platnosť, naopak, zaväzujú a motivujú k pokračujúcemu a prehlbujúcemu filozofickému skúmaniu*

fenoménu kultúry a Kantovej filozofie kultúry“ (s. 161). Autor nepochybne prejavil vysokú mieru erudovanosti a tiež odvahy pri sceľovaní pohľadu na fenomén kultúry v Kantovej filozofii. Nepochybujem, že povaha tohto problému bola odkrytá a čitatelia spoznajú nový výraz Kantovej filozofickej tvorby, výraz Kanta ako filozofa kultúry.

PhDr. Marek Stachon, PhD.

Katedra sociálnej práce

Pedagogická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ružová ul. 13

97411 Banská Bystrica, SR

marek.stachon@umb.sk